

De zomer van '25. Onuitgegeven dagboek van Felix Timmermans. Inventaris van het volledige persoonlijke archief van de auteur

door

INGRID VAN DE WIJER

In een vertederend-klein boekje daterend van 1922 wordt een 'rommelkas' beschreven. Als volgt :

„Ik heb daar op mijn kamer nog een schoone, bruine kas staan, (...) in de stille kamer, in het gouden licht dat door de honinggele gordijnen, aarzelend, als op kousen, naar binnen zift. Het is (...) een gewone kas, die niets ongewoons te zien geeft, die alleen maar oud is geworden, mat en blind, met haren buik gemoedelijk vooruit, en met als eenige praal het dunne loofwerk en de koperen handvatsels. (...)Trek ik de schuiven open, dan opent zich daar ook mijn verleden tot op den dag van gisteren, dan liggen daar al mijn dagen, al mijn zoete en droeve herinneringen, mijn verdriet en mijn geluk, 'mijne uren' daar tast- en zichtbaar voor mij. Ik wil u niet opsommen wat er allemaal inligt, ik wil u niet vertellen hoe deze voorwerpen aangeraakt zijn met de genegenheid van heel mijn hart, want voor u zijn die dingen waardeeloos, vodden, en moest gij deze, mijne kas in uw bezit ontvangen, gij zoudt heel gaarne de kas behouden, maar er geen minuut op verzinnen om heel dien rommel naar den vuilingsbak te dragen. (...) Er (liggen) in mijn rommelkas herinneringen aan de familie, portretten, medaillons, silhouetten, brieven, dagboeken, juweelen, camees, mozaïeken [sic], (...) (ook) mijn eigen werk, werk dat hap snap geschreven is, spontaan en onvolledig, invallen, beelden, historietjes, dingen die nooit dag hebben gezien, maar die, als hun zinnen wat verlengd zullen zijn, de beelden wat meer relief [sic] krijgen, en hier en daar de woorden afgekap't en bestippeld met komma's, ietsjes zouden zijn, die den eenen of den anderen verren liefhebber zouden kunnen genoeg doen. Dat is mijn rommelkas, de kas die daar nu blind staat met koperen handvatsels, en die is geworden het heiligdom van alles wat voor mij voorbij is''¹.

Het boekje waaruit deze lijnen komen is *Uit mijn rommelkas*, van Felix Timmermans, maar dat had de stijl al verraden. Het is een van

1. *Uit mijn rommelkas*. Rond het ontstaan van „Pallieter" en „Het Kindeken Jezus in Vlaanderen". P.N. Van Kampen & Zoon, Amsterdam 1922, p. 5-13. *Uit mijn rommelkas* kende een voorpublicatie in 1919 (*Mijn rommelkas zelf*, in: *Het Vaderland* 1919, nummer van 19 oktober).

zijn eerste boeken. Timmermans heeft het dus ooit zelf in eigen werk geschreven, dat het verleden in zijn huis nog tastbaar in de schuiven ligt. De tekst dateert van 1919. Tóen al hield de schrijver ook eigen manuscripten in kleine pakjes bijeen. Het zou een gewoonte blijven alles wat hij schreef te bewaren.

Rond Driekoningen van het jaar 1926 verhuisde Felix Timmermans met vrouw en (toen twee) dochtertjes Lia en Clara naar de De Heyderstraat 30, alweer te Lier. Hij zou er blijven wonen en werken tot aan zijn vroege dood in 1947. De rommelkas verhuisde mee, en mét haar manuscripten, heel veel manuscripten. In zijn werkkamer boven, met uitzicht op de tuin en op de torens van Lier, groeiden zij doorheen de jaren tot een onwaarschijnlijke hoeveelheid aan. Niet enkel het 'hap snap'-werk waarvan sprake in *Uit mijn rommelkas* — het kladwerk of eerste schetsen van verhalen of romans, de rudimentaire plannetjes en korte notities i.v.m. romanintrige of decoropstelling — maar ook heel wat definitieve manuscripten, typoscript, naast herwerkingen van handgeschreven tekst of van gedrukte stukken (soms, niet altijd, de voorpublicatie), drukproeven met en zonder auteurscorrecties... Het is er nog allemaal: de zovele onderscheiden stadia van nagenoeg het hele oeuvre, bijeengeschreven op papier van alle mogelijke soorten en formaten. Van vlugge krabbels op de achterzijde van vergeelde omslagen of oude kaartjes, over handgeschreven stukken, soms met enorme hoeveelheden doorhalingen en tussenvoegingen, tot typoscript of zorgvuldig overgepende teksten in nette schriften. Van de manier waarop de werken van de auteur tot stand kwamen, spreekt het archief boekdelen. O.m. voor een wetenschappelijke variantenstudie ligt hier een schat aan origineel onderzoeksmateriaal bijeen. Duizenden bladzijden tekst getuigen in stilte van de bij Felix Timmermans zelden vermoede hardnekkigheid waarmee hij telkens weer het beste wilde voor zijn boeken. Het typeert een groot schrijver dat ondanks, of moeten we zeggen *uit* de vele herschrijvingen een taal is geboren die in haar ongekunsteldheid moeiteloos uit de pen van de auteur lijkt gevloeid. *Lijkt* gevloeid.

In 1983 stelden de Erven Timmermans voor het eerst en eenmalig dit volledige archief dat in de werkkamer van de auteur bijeen lag, voor bestudering open. Nooit voorheen was het in zijn totaliteit toegankelijk. Het was de bedoeling dat vanuit de Leuvense Alma Mater een wetenschappelijke inventaris van het geheel zou worden opgesteld en op basis daarvan een begin van wetenschappelijke studie zou worden gemaakt. De manuscripten mochten met het oog op deze studie een enkele keer de kluis verlaten waarin ze sinds kort zijn ondergebracht, en gekopieerd worden. Het onderzoek werd ons door de Erven toevertrouwd, o.m. omdat wij binnen de Afdeling Nederlandse Literatuur van de K.U. Leuven promoveerden op een dokto-

raal proefschrift i.v.m. tekstedities en archivalische materies. Het Onderzoeksfonds van de K.U. Leuven verleende voor het academiejaar 1983-84 onmiddellijk een werkingstoelage in de vorm van een Aanmoedigingsbeurs, die het mogelijk maakte de duizenden stukken manuscript op foto of fotokopie vast te leggen. De archivalia werden door ons gereproduceerd i.s.m. de terzake gespecialiseerde dienst van de K.U. Leuven, zodat het oorspronkelijke archief in een eerste fase als eenheid gevrijwaard bleef en de nalatenschap intact werd gehouden. Dit wetenschappelijk instrumentarium, waar geen Timmermansstudie in de toekomst meer omheen kan, is van nu af nog enkel in de Afdeling Nederlandse Literatuur van de K.U. Leuven te raadplegen, mits toestemming van de Erven.

In de wetenschappelijke inventaris die wij in een tweede fase van het onderzoek opstelden tekenen volgende grondlijnen zich duidelijk en ondubbelzinnig af. Ten eerste : er zijn heel wat *onuitgegeven items*, die veelal uit de vroege jaren 1900 dateren. Een verklaring hiervoor zou allicht kunnen zijn dat de in die tijd nog onbekende schrijver kopij ook inderdaad minder makkelijk bij een uitgever kwijt geraakte. Aan de andere kant is het niveau van de teksten ook duidelijk lager dan in Timmermans' latere werk. Ten tweede : naast de onuitgegeven items zijn van ongeveer alle grote werken van Timmermans de verschillende stappen van de creatie aanwezig, van invallen óver werkmanuscripten en 'definitieve' versie, naar verbeterde drukproeven met herschrijvingen en soms nieuwe versie. Vooral manuscripten (ook heel voorlopige, naast werkdocumenten en definitieve handschriften) en typoscript van *in boekvorm verschenen werk* zijn bewaard : er zijn hopen handschriften van afzonderlijk verschenen werken of stukken uit bloemlezingen en bundels, enkele sporadische bijdragen van de auteur in hulde-albums, een paar voorwoorden, verder schetsen en verhalen die een tweede leven kenden in gelegheidsuitgaven (verzamelwerken en bloemlezingen, de zgn. „Kersten Winterboeken"). Naast onuitgegeven werk en archivalia i.v.m. in boekvorm verschenen werk, zijn er de handschriften en typoscripten van *bijdragen voor periodieken*. Bedoeld zijn : nieuwe bijdragen, gedeelten van een werk dat Timmermans in voorpublicatie afstond, nieuwe drukken van eerder verschenen verhalen of fragmenten. Er zijn er veel, én ze zijn moeilijk te ordenen. Veel zijn er omdat Timmermans altijd verzen en verhalen heeft geschreven, verslagen en besprekingen, polemieken en journalistiek, liederen, schetsen, novellen of sprookjes en toneelwerk. Doorheen de jaren vonden zij in niet minder dan honderd periodieken een onderkomen. Het betere werk werd af en toe tot boek gebundeld. Moeilijk te ordenen dan zijn de archivalia die op dit deel van Timmermans' oeuvre betrekking heb-

ben omdat de schrijver de manuscripten van korte bijdragen zelden van een titel voorzag, zodat men eigenlijk alleen op basis van de inhoud het stuk moet proberen te identificeren. Daarbij komt dan nog eens dat eenzelfde bijdrage niet zelden onder verschillende titels is gepubliceerd, zij het dan meestal met toetsen van herwerking.

Een archief dat uit zijn voegen barst van het onuitgegeven werk, van het materiaal m.b.t. in boekvorm verschenen werk of bijdragen voor periodieken, wat betekent dat dan concreet? Dat betekent b.v., om enkele items van uitzonderlijke waarde uit te lezen, dat van *Adagio* nog een wemeling van werkmanuscripten bestaat, in vier schriften of op een groot aantal losse blaadjes van uiteenlopend formaat. Dat men in die manuscripten varianten vindt voor nagenoeg ieder gedicht dat in de uiteindelijke versie van het werk een plaats kreeg, naast een aantal nooit gepubliceerde gedichten, die blijkbaar ooit voor *Adagio* werden geschreven maar er nooit in terecht kwamen. Dat betekent b.v. ook dat van *Boerenpsalm* een map met „Kladden en herschrijvingen” bestaat, dat de auteurscorrecties op de voorpublicatie van het werk in *De Nieuwe Gids* zijn bewaard, dat het volledige typoscript nog bestaat in een farde waarop „Overklop Boerenpsalm Felix Timmermans”, en dat er nog een volledig manuscript van de definitieve tekst is dat qua lay out en handschrift zo mooi is, dat we een facsimile-editie overwegen. Van Timmermans' inmiddels bijna onvindbaar geworden eerste werkje *Door de dagen*, dat hij — met een knipoogje naar zijn vader — onder schuilnaam Polleke van Mher bij Van Hoecke te Lier publiceerde (1907), is een meer-dan-volledig manuscript gebleven: een gekartonneerd schrift met linnen rug bevat niet alleen nagenoeg alle gedichten van de publikatie (zij het in een andere volgorde) maar ook enkele niet gekende. Op de eerste pagina van het schrift krijgt men daarbij een alternatieve titel voor het werk (die nooit werd gebruikt): „BOSKOOLTJES”. Slechts op de tweede bladzijde leest men „DEUR DE DAGEN”.

En dan is er *Pallieter*. Waarvan een immense hoeveelheid kladden en herschrijvingen, tot op snippers en gescheurde papiertjes. *Pallieter* ook, overgepend door de auteur, kalligrafisch bijna, in een groot schrift, in twee nette kolommen per bladzijde. *Pallieter*-stukken zoals verschenen in voorpublicatie in *De Nieuwe Gids*, met in margine bewerking naar het boek toe. Of een partiële definitieve versie in handschrift van Marieke, Timmermans' vrouw. Verder een volledig manuscript en typoscript van de „Rolprent” (57 shots). En nog eens een „Overklop” van de *Pallieter Rolprent*. Een getypt scenario van de film *Pallieter*, gedateerd en gesigneerd 1935, én een volledig typoscript met aantekeningen op de rechterbladzijden. Een kort stukje tenslotte over de antecedenten van *Pallieter* (onuitgegeven). Van *De Pastoor uit Den Bloeyenden Wijngaerd* is dan

weer een van de allereerste manuscripten (stadia van de roman) bewaard in een handschrift met heel wat verbeteringen, en een aantal andere manuscripten op blaadjes van alle mogelijke formaten, naast het volledige definitieve handschrift.

Van het onuitgegeven werk zijn verder zeker nog het signaleren waard: het schrift met *Proza stukken. Herrinneringen* [sic]. *Schetsen, novellen en gedachten. Uit het verleden*, dat zeer vroeg werk bevat (ca. 1902); het handschrift van *Miskend. Tooneelspel in één bedrijf (oorspronkelijk)* en van *De Zending. Treurspel in één bedrijf* (1909-1910), dat Timmermans later de titel *Helta* gaf. Daarnaast een schriftje met het manuscript van een roman, *Opgestoken*, gedateerd Lier 1903 en opgedragen „aan mijnen boezemvriend Willem De Winter (19 december)”; en een schrift vol *Bottende Loverkens*, gevoelerige, romantisch-impressionistische gedichten van een jonge Timmermans. En bovenal: de dagboeken.

In het archief zijn dagboekantekeningen van Timmermans bewaard die twee periodes uit zijn leven bestrijken. Ze staan opgetekend in een schriftje van vijftien bij tweeëntwintig en op een aantal losse gelijnde bladen. Het gekartonneerd schrift, eveneens gelijnd, bevat aantekeningen van 18 juni tot 18 december 1919, van 22 november 1924 tot 21 maart 1925 en van 22 september 1925 tot en met 23 november van datzelfde jaar. J. De Ceulaer beschrijft dit dagboek in een van de Jaarboeken van het Felix Timmermans-genootschap, maar spreekt ten onrechte van twee schriften (*Getuigenissen*, Jb. 1974, p. 85). Er is inderdaad maar één enkel schrift, waarin de periode 18 juni 1919 - 18 december 1919 vooraan is opgetekend, de beide andere achteraan, op de kop. Hij publiceerde fragmenten uit wat is bewaard in de bijdrage *Het Scheveningse dagboek*, in: *Pallier in Holland* (Jb. FTG 1981, p. 121-133) — betreft de periode 18 juni — 18 december 1919. Naar de perioden 22 november 1924 — 21 maart 1925 resp. 22 september 1925 — 23 november 1925 verwijst hij alleen in zijn *Kroniek van Felix Timmermans 1886-1947* (Orion 1972, p. 83-89 resp. 91-92). Het is de tijd van de spreekbeurten in Nederland, de tijd ook dat aan *Brueghel* wordt geschreven. Nu is in het archief ook bewaard — en dit is volledig nieuw materiaal — een aantal losse bladen waarop dagboeknotities uit precies die periode die in het vorige schrift ontbreekt: 30 maart 1925 tot 21 september 1925. Het zijn de maanden van Timmermans' reis naar Italië (23 april - 14 mei) met zijn vrouw en zijn zusters Emma en Rachel — de auteur wilde het land leren kennen om *Sint Franciscus* te kunnen schrijven. Maanden van voordrachten over *Brueghel* en *De Sterre* doorheen Vlaanderen en Nederland, en van vakantie met vrouw en kinderen te Wenduine aan zee². De zomer van '25. Er wordt

2. Tijdens de vakantie zelf worden geen aantekeningen gemaakt. 20 juni vermeldt: „Met vrouw en kinderen naar Wendyne vertrokken. Daar gebleven tot 31 July”.

aan *Brueghel* geschreven. Op 4 Oogst vermeldt Timmermans : „Opnieuw, heelemaal opnieuw aan *Brueghel* begonnen, op het Begijnhof”. En op 18 augustus : „’s Morgens op het begijnhof gewerkt aan *Brueghel* (Ook in de Ik-vorm geprobeerd)”. Er worden tekeningen gemaakt ook. En er zijn contacten met Isidoor Opsomer en Gustaaf Van de Woestijne (6 september). 20 september vermeldt het bezoek van Cam. Huysmans, met vrouw, en Opsomer. Jan Gregoire en Theo Van Delft maken in die dagen op het Begijnhof een portret van de schrijver. Timmermans werkt ook aan *Oranjabloemkens*, een verhaal dat in het *Vierde Winterboek van de Wereldbibliotheek* (1925-1926) zou verschijnen (p. 5-10), in 1929 in *Jong Dietschland* werd opgenomen als *De oranjabloesems* (III, 1929, nr. 51-52 (25 december), p. 838-840) en herwerkt verscheen in : *Pijp en Toebak* (1933) onder zijn eerste titel. In *De Maasbode* publiceert hij van 12 juni tot en met 28 juli een beschrijving van zijn Italiëreis. In 1926 zou het verhaal in boekvorm uitgegeven worden als *Naar waar de appelsienen groeien*. De drukproeven, zo noteert hij in zijn dagboek, worden op 28 oogst verbeterd.

Hoe mooi leven en werk bij Timmermans dooreenvloeien, merkt men wanneer men zijn *Appelsienen*-boek naast het dagboek legt. Het dagboek breekt af in de trein op weg naar Italië. *Naar waar de appelsienen groeien* begint bij dit vertrek. Een kleine overlapping is er : de treinreis. Ze is in dagboek én boek beschreven. Nagenoeg gelijk. 23 april meldt : „Vertrokken. Van af Namen geen bloei op de boomen (...) t’huis rapenzaad boomen in bloei, pruimelaar, peren en kersen, en (...) bloesem. Hier niets. Azijnzon, in Aarlon honinglicht. In Restaurantwagon veel koppels, ge ziet dat de vasten uit is, en het trouwen mag. Ze nijpen, pinken, strelen, flodderen. Ook een in ons Compartment. Ons Emma zegt : De sukkelaars na zes weken is ’t andere peper (...)”. In het boek wordt dat : „Achter de zwarte hagen der bogaards zitten de perzikebomen in ’t roos, en reeds perelaren in ’t wit ; tussen de groene en bruine plekken van ’t veld, die zijn als tapijten, trompet het rapezaad als een geelkoperen muziek (...)”³. En even verder : „Het is nu wel een azijnzonneken, maar de twee vorige dagen van honinglicht, hebben het groen en de bloemen uit den grond getokkeld (...). In elk compartiment zit een minnend koppel. Hei ja ! ’t is waar ook ! We zijn na Pasen, ’t heeft huwelijken geregend ! (...) Ze nijpen in elkaars vingeren, pinken tot elkaar, ze strelen met hun handen, ze strelen met hun ogen, ze verdrinken in elkaanders hart. ‘De sukkelaars’, fezelt een mijner zusters, ‘binnen twee weken is het nieuw er af’”⁴. Zo wemelen werk en werkelijkheid

3. Geciteerd naar *Naar waar de appelsienen groeien*, zoals opgenomen in : *Felix Timmermans Omnibus*, Van Kampen & Zoon Amsterdam 1964³, p. 493-609. Citaat p. 496.

4. *Naar waar de appelsienen groeien*, o.c., p. 496-497.

fascinerend door mekaar. Na de reis door het land van Dante gaat het weer naar Lier, en naar het dagboek. 24 april tot 14 mei zijn de dagen die in de dagboeknotities ontbreken; wat dan gebeurt, leest men in *Naar waar de appelsienen groeien*. Donderdag 14 mei meldt het dagboek: „t'huis van de reis”.

Nog twee opmerkingen moeten volledigheidshalve in verband met de dagboeken gemaakt. Vooreerst dat van de periode 28 februari 1925 tot 26 maart inclusief naast de vollediger dagboeknotities ook korte aantekeningen zijn bewaard op een achttal losse blaadjes. Het gaat hier ongetwijfeld om pro memorie-papierjes, die wilden vastleggen wat de auteur liever niet wilde vergeten op te tekenen in zijn dagboek. Voor de periode 22 maart — 26 maart vormen zij de uitsluitende informatie, want het uitgeschreven dagboek uit die tijd breekt op 21 maart af. Tenslotte nog dit. Er heeft ooit nog een ander dagboek van Timmermans bestaan. Het bestreek de dagen van 3 april 1930 tot 17 mei van dat jaar. J. De Ceulaer stelde het in 1974 nog voor in het Jaarboek van het Genootschap (p. 85-94) en publiceerde eruit. Het is niet duidelijk of het origineel nog bestaat en waar het zich thans bevindt. Ook Lia Timmermans citeert in *Mijn Vader* (p. 162; p. 197-198) uit een dagboek dat niet meer is teruggevonden.

Dat het archief als geheel, en de dagboeken en dagboekfragmenten in het bijzonder een interessant beeld geven van Felix Timmermans' schrijverschap en persoon zal allengs duidelijk zijn. Nu dit jaar het eeuwfeest van de geboorte van de auteur wordt gevierd, lag een editie van materiaal uit dit archief eigenlijk wat voor de hand. Deze zomer nog verschijnt de uitgave bij de Standaard Uitgeverij⁵. Zij brengt een studie van het archief, met complete inventaris van alle stukken, voorafgegaan door de wetenschappelijke geannoteerde editie van de dagboeken en dagboekfragmenten van de auteur, hier voor het eerst in één band bijeengebracht. De opzet is biografisch, waarbij de periodes waaruit dagboeken zijn bekend uitvoeriger in het licht worden gesteld. Een groot aantal tot nog toe niet gepubliceerde foto's dat uit de familie-albums is bijeengezocht, zal dit deel van de uitgave illustreren. In het tweede luik van het boek, dat de studie van het archief bevat, wordt een uitgebreide reeks reproducties van de interessantste archivalia gegeven. Zodat ook visueel het beeld wordt bewaard van een brok literatuurgeschiedenis die nu al niet meer in haar originele vorm toegankelijk is. Ver van rumoer en wereld zijn de ma-

5. De editie komt mede tot stand dank zij de financiële steun van de BANK J. VAN BREDA & Co., de KREDIETBANK N.V., C&A BELGIE EN HET PROVINCIEBESTUUR ANTWERPEN (PROVINCIALE CULTUURDIENST). DE VERENIGING VAN VLAAMSE LETTERKUNDIGEN verleende een symbolische steun. Naar het ONDERZOEKSFONDS VAN DE K.U. LEUVEN gaat onze dank voor de initiële steun bij het project.

nuscripten inmiddels voorgoed geborgen waar zij eigenlijk van rechte thuishoren — in de stille huiskring van de Erven.

Al mijn dagen hebben wij het boek genoemd. Naar het citaat vooraan deze bijdrage. *Al mijn dagen* ook, als een verre echo van de titel van Timmermans' allereerste werk in boekvorm, *Door de dagen*. En omdat het tenslotte om dag-boeken gaat, spil waarrond al de dagen van Timmermans verteld worden, van 1886, jaar van zijn geboorte, tot 1947, zijn vroege dood. De dagen van een man die zelf ooit in een brief schreef dat hij „in een (...) tekeningske of in een vertelske heel zijn hart omschudt”⁶, maar van wie het werk ook, om een prachtig beeld te gebruiken van die andere grote uit onze letteren, de 'smart' kende van „'n graankorrel in 't ontkiemen”⁷. „'t Is er ook zoo niet in een geut uitgelopen lijk het gedrukt staat”, noemde Timmermans het zelf toen hij in *Uit mijn rommelkas* over het ontstaan van *Pallieter* vertelde⁸. De bedenking geldt voor meer dan alleen *Pallieter*. Getuige het archief.

INVENTARIS

In onderstaande inventaris van het archief uit de werkkamer van Felix Timmermans worden volgende rubrieken onderscheiden. A. *Archivalia i.v.m. werk in boekvorm* (alleen de afzonderlijk verschenen werken). B. *Archivalia i.v.m. werk in boekvorm dat niet als afzonderlijk werk verscheen, en bijdragen voor periodieken*. Hier zijn bedoeld: stukken uit bloemlezingen en bundels, bijdragen van de auteur in hulde-albums, voorwoorden, schetsen en verhalen voor gelegenheidsuitgaven (verzamelwerken en bloemlezingen, de zgn. Kerst- en Winterboeken) resp. voor wat de bijdragen voor periodieken betreft: nieuwe bijdragen, gedeelten van een werk dat Timmermans in voorpublicatie afstond, nieuwe drukken van eerder verschenen verhalen of fragmenten. Ook teksten van lezingen en huldereden werden hier ondergebracht, omdat zij vaker in periodieken werden gepubliceerd. Rubriek C. *Archivalia i.v.m. onuitgegeven items*.

6. Brief van Felix Timmermans aan Rik Cox, gedateerd 2 november 1926. Opgenomen in de *Kroniek van Felix Timmermans*, o.c., p. 98.

7. Het citaat is van Multatuli. „Als 'n graankorrel spreken kon zou ze klagen dat er smart ligt in 't ontkiemen” (uit *Idee* 30).

8. *Uit mijn rommelkas*, o.c., p. 52.

Bij het opstellen van de inventaris werd gebruik gemaakt van de registers bij de *Bibliografie van Felix Timmermans*, door H. Van Assche en R. Baeyens, zoals opgenomen in: J. Van Remoortere e.a., *Felix Timmermans Mens Schrijver Schilder Tekenaar*. Mercatorfonds Antwerpen 1972, p. 195-266. Zo lopen de 55 nummers van onze Rubriek A., waarin het werk in boekvorm is geïnventariseerd voor zover het afzonderlijk verschenen werk betreft, parallel met het (niet genummerde) *Alfabetisch Register op de afzonderlijk verschenen werken*, o.c., p. 257-258. Het leek ons handig en wetenschappelijk verantwoord op deze manier tewerk te gaan, omdat zo voor ieder item uit de bibliografie onmiddellijk kan worden nagegaan of ook in het archief nog verder materiaal dat ermee verband houdt aanwezig is. Voor onze Rubriek B. kan in dezelfde lijn het *Register op de periodieken* (jaarboeken, tijdschriften, week- en dagbladen) en het *Register op de gebundelde en niet-gebundelde schetsen en verhalen* diensten bewijzen (O.c., p. 261-263 resp. 258-260)⁹. De volgorde binnen deze rubriek is chronologisch naar de datum van verschijnen van de betreffende bijdragen.

RUBRIEK A. ARCHIVALIA I.V.M. WERK IN BOEKVORM (afzonderlijk verschenen werken)

1. *Adagio*. Vier schriften met gedichten in hs. (verschillende formaten, twee met linnen omslag). Duidelijk werkexemplaren: heel wat doorhalingen, uitproberen van rijmwoorden...; de meeste gedichten ook geheel of gedeeltelijk in verschillende versies (die vaak nooit in druk verschenen). Een van de vier schriften vertoont minder correcties; de gedichten zijn er ook netter in neergepend. Een van beide schriften met linnen omslag bevat naast de *Adagio*-gedichten nog een verhaal, *Dagklapper*, en een illustratie met opschrift *Kerstmispostkaarten*. Verder bevat het archief een groot aantal losse blaadjes van uiteenlopend formaat met een wemeling van *Adagio*-versies. Tenslotte nog een aantal vellen luxe-papier waarop „Uit Adagio — enkele gedichten, over geschreven (sic) voor Marieke Janssens, mijne vrouw, ter gelegenheid van haar naamdag SANTA MARIA 15e OOGST 1946 door Felix Timmermans”, gedrukte kalligrafie van de auteur.

2. *Adriaan Brouwer*. Heel wat manuscripten (losbladig) met vaak totaal verschillende versies van een bepaald stuk uit het werk. Verder vijf schriften met de definitieve versie, gedateerd 5 mei 1944 en gesigneerd door de auteur. Tenslotte ook brieven aan Timmermans van personen aan wie hij om informatie over de tijd van Brouwer vroeg.

9. Het hoeft waarschijnlijk niet eens vermeld dat wij deze inventaris niet konden maken zonder de schat aan informatie die in de *Kroniek van Felix Timmermans 1886-1947* (J. De Ceulaer, Orion Brugge, 1972) bijeen is gebracht, en de gegevens die in de Jaarboeken van het Felix Timmermans-Genootschap samengelezen zijn.

3. *Anna-Marie*. Nihil. Vgl. 32.
4. *Anne-Mie en Bruintje*. Volledig manuscript.
5. *Bagijnhof-sproken*. Auteurscorrecties op de voorpublicatie (1906) van *'Ecce Homo' en het bange portieresken*, zoals verschenen in : *De Nieuwe Gids*, XXI, 1906, p. 559-576. In boekvorm verschenen in 1909 ; opgenomen in *Bagijnhof-sproken*, 1911.
6. *Bij de Krabbekoker*. Volledig manuscript, verpakt in bruin papier, met vermelding „hs. Krabbekoker 1932-1933”. Typoscript van het volledige werk (68p.) op de bekende blaadjes briefpapier met vignet (latere versie dan het manuscript). Gesignd door de auteur en gedateerd „Geëindigd op 14 november 1933”.
7. *Boerenpsalm*. Map met „Kladden en herschrijvingen”. Auteurscorrecties op de voorpublicatie in *De Nieuwe Gids*. Schrift met grijslijnen rug en hoeken waarin 17p. van het definitieve manuscript (én drie losse bladen met definitieve tekst). Volledig manuscript van de definitieve tekst. Farde met typoscript, „Overklop Boerenpsalm Felix Timmermans”. Manuscript van enkele bladzijden uit het eerste bedrijf van *Boerenpsalm. Tooneelspel in 4 bedrijven (5 tafereelen)*.
8. *Boudewijn*. Manuscript (gedeeltelijk - twintigtal p.).
9. *Door de dagen*. Een zwart-en-groen gevlekt schrift met kartonnen omslag en zwarte linnen rug bevat in handschrift van de auteur nagenoeg alle gedichten zoals verschenen in : *Door de dagen. Indrukken van Polleke van Mber*, Lier, Druk. A. van Hoecke, 1907. Wel in een andere volgorde. Ontbreken : *Edele, Schjeresliep, Orgeldraaijer, Wintervreugde, Graf en Avond*. Zijn niet opgenomen in *Door de dagen* maar hier in handschrift wel aanwezig : *Op 't kerkhof, Aschwoensdag, Zomeravond, 't Kaartspel, Toen men schreef In den jare 1600 en 's Zondags*. Op de titelpagina : „BOSKOOLTJES... door Felix Timmermans”. Op de volgende bladzijde (als ondertitel?) : „DEUR DE DAGEN”.
10. *Driekoningentryptiek*. Manuscript van het „Middenluik” (8p.).
11. *'Ecce Homo' en het bange portieresken*. Cf. 5.
12. *Het einde van een roman*. Twee bladzijden manuscript van het begin.

13. *En waar de ster bleef stille staan*. Aantal schriften met de volledige tekst in handschrift, „De eene helft door mij [F.T.] de andere door mijn vrouw overgeschreven”. De versie is ouder dan die in de schriften met „Voorlaatste proef”, die de tekst volledig geven in het handschrift van de auteur. Daarnaast is nog een zwart simili-lederen schrift bewaard, „Eigendom Felix Timmermans te Lier”, met de volledige (145p.) handgeschreven tekst van „En als de ster bleef stille staan... Mirakelspel door Felix Timmermans en Eduard Veterman. Haag - Lier 30 oct. 1923”.

14. *De familie Hernat*. Aantal schriften met het volledige manuscript. Schrift met grijslijnen rug en hoeken waarin nog 33p. van het definitieve manuscript (cf.7).

15. *Het filmspel van Sint Franciscus*. Handschrift en volledig typescript.

16. *De harp van Sint Franciscus*. Honderden bladen en kleine kaartjes in handschrift van de auteur, sommige volledig diagonaal doorstreept; dan weer op verschillende blaadjes nagenoeg dezelfde versie van bepaalde stukken. „Sint-Franciscus (Fragment)” met auteurscorrecties en tekeningen. Auteurscorrecties op *De Harp van Sint Franciscus*. Roman door Felix Timmermans. Tweede druk, Amsterdam P.N. van Kampen en Zoon [1932]. In een schrift met grijslijnen rug en hoeken nog 41p. manuscript (cf. 7 en 14). „Definitief hs. van 'De Harp'”, en typescript van de roman.

17. *De Hemelsche Salomé*. Bruine map met „Overklop 'De Hemelsche Salomé'”, gedateerd en gesigneerd sept-okt 1929 Lier Felix Timmermans. Met auteurscorrecties. Vier schriften met de toneelcreatie (Lier 1930), *De Hemelsche Salomé (4 Tafereelkens uit het leven der H. Catharina van Sienna)*. De schriften bevatten de volledige tekst in handschrift, met illustraties (o.m. de decoropstelling). Daarnaast bevat het archief een bewerking van *De Hemelsche Salomé* tot *De Heilige en haar moeder* op een exemplaar van *De Hemelsche Salomé. Spel in zeven tafereelkens* door Felix Timmermans. Zilveren Verpoozingen, Amsterdam P.N. Van Kampen en Zoon. Een en al doorhaling en toevoeging op kleine blaadjes die met papierklemmen zijn vastgehecht. De tekst wijkt af van die in de schriften. Tenslotte een afschrift van een brief aan Toon [broer], d.d. Lier 23.1.1930 over *De Hemelsche Salomé*.

18. *Het hovenierken Gods*. Onvolledig manuscript, met tekeningen.

19. *Het jaar des Heeren* (vert.). Nihil.
20. *Ik zag Cecilia komen*. Kladden; definitief handschrift „1937-1938” in bruine map. Typoscript *Cecilia est venue. Au bord de l'étang bleu*. Traduit du flamand par André Tenret.
21. *Isidoor Opsomer*. Volledig manuscript en typoscript. Een tweede typoscript met verbeteringen in margine.
22. *De ivoren fluit*. Nihil.
23. *Karel en Elegast*. Gelijnd schrift met manuscript *Karel en Elegast (Herverteld in proza)* (94p.). Gedateerd en gesigneerd Lier sept. 1920 Felix Timmermans.
24. *Het keerseken in de lanteern*. Kartonnen map waarop: „Handschrift — Het Keerseken (gedeeltelijk)”. Daarnaast manuscripten van volgende verhalen: *'In de Koninklijke Vlaai'*, *'t Nonneken Beatrijs*, *Het eerste-communicantje*, *De verliefde moor*, *Zomerkermissen*. *De Nood van Sinter-Klaas* is in handschrift bewaard „zooals het in het Winterboek verschenen is — Later in 't Keerseken verandert [sic] F.”. Het manuscript van de *Kerstmis-sater* geeft de versie zoals verschenen in *De Haagsche Post*, met de vermelding „In 't Keerseken verandert [sic]”. Van hetzelfde verhaal is ook de drukproef voor *De Haagsche Post* bewaard, met auteurscorrecties. Tenslotte bevat het archief het verhaal *Sint-Gommarus* in typoscript op de kleine blaadjes met vignet (met verbeteringen in inkt door de auteur).
25. *Het Kindeke Jezus in Vlaanderen* (vert.). Nihil.
26. *Het Kindeken Jezus in Vlaanderen*. Slordig typoscript (volledig) op 45 blaadjes met vignet, met heel wat correcties door de auteur in inkt. Volledig typoscript van het radiospel „Het Kindeke Jezus in Vlaanderen. Voor de radio bewerkt door Jozef Contryn. Muziek uitgevoerd door het A capella koor o.l.v. E. Van de Velde. Regie Gaston Vandermeulen (Reeks: Vlaamsch werk voor de radio)”.
27. *De kistprocessie*. Nihil.
28. *Het kleuterboek*. Nihil.
29. *Leontientje*. Nihil.
30. *Een lepel herinneringen*. Deel van het manuscript.

31. *Lierke-Plezierke*. Gedeeltelijk manuscript in handschrift Felix Timmermans. Idem, „gedicteerd Felix Timmermans. Geschreven door Jef Dox en zijne zusters”.

32. *Mijnheer Pirroen*. Een schrift met manuscript (gedeeltelijk) van *Anna-Marie*. *Zangspel in 4 Bedrijven*. Rode kافت waarin typoscript met verbeteringen en aantekeningen van de auteur (zelfde titel, met toevoeging: 'Muziek van Renaat Veremans'). Passim regie-aanduidingen (scène-opbouw e.d.). De operabewerking verscheen nooit.

33. *Minneke-Poes*. Auteurscorrecties op bladzijden uit de voorpublicatie in: *Volk*, 1940, p. 24-28, 56-72. Verschillende bladzijden met een overzicht van wat in de respectieve hoofdstukken moet worden uitgewerkt. Enkele schriften en losse bladen met manuscript, gedateerd en gesigneerd 28 nov. 1941 7 uur 's avonds Felix Timmermans. Getypte versie (36p.) „Minneke Poes” (verschillend van de voorpublicatie) gedateerd Lier 28 nov. 1941.

34. *Naar waar de appelsienen groeien*. Volledig manuscript van de tekst zoals verschenen in voorpublicatie (genummerde delen). Auteurscorrecties (voor het boek) op de tekst zoals verschenen in voorpublicatie (in: *De Maasbode*, 1925, avondblad van 12 juni t/m 28 juli).

35. *O.L.Vrouw in de doornkens* (vert.). Vertaling in handschrift Felix Timmermans van het volledige toneelstuk van H. Ghéon (Oorspronkelijke titel: *Le jeu de Notre Dame en la vallée des anges*). Gedateerd 19 oogst 1924, „geëindigd in 't octaaf van O.H. Hemelvaart”. Colofon: „(...) vertaald door Felix Timmermans op aanvraag van Prosper Thuysbaert (...) met schokken en brokken, en dan ineens doorgewerkt en geëindigd te Lier op 31 oogst 1926 (...)”.

36. *O.L.Vrouw der vissen*. Cf. 24. Het verhaal werd overgenomen uit *Het keerseken in de lanteern*.

37. *Oscar van Rompay*. Schrift met volledig manuscript.

38. *Pallieter*. Immense hoeveelheid kladden en herschrijvingen, tot op snippers en gescheurde papiertjes. Groot schrift waarop in hoekige letters: PALLIETER, en waarin een gedeelte van de roman door de auteur is overgepend in twee nette kolommen per bladzijde. Op de binnenplaat van ditzelfde schrift een lijst van werken uit de Nederlandse literatuur en uit de wereldliteratuur, gerangschikt in de kate-

gorieën 'proza', 'verzen gezangen en gedichten', en 'tooneel'. Stukken zoals verschenen in voorpublicatie in *De Nieuwe Gids*, met veranderingen naar het boek toe. Kopij voor *De Nieuwe Gids*. Een groot aantal stukken uit de definitieve versie in handschrift van Marieke Timmermans. Handgeschreven inhoudstafel met geplande hoofdstukken voor *Pallieter* (totaal 30). Volledig manuscript en typoscript van de „Rolprent” (57 shots). Ook een „Overklop” van de *Pallieter Rolprent*. Twee blaadjes met vignet over de Rolprent. Getypt scenario (38p.) voor de film *Pallieter*, gedateerd en gesig-neerd Deurne Zuid Januari 1935 Flor Van Reeth. In een schrift met grijslijnen rug en hoeken nog 18p. van de *Pallieter*-film (draaiboek-niet de versie van de Rolprent) (cf. 7, 14 en 16). Volledig typoscript van de film (19p.) met aantekeningen op de rechterbladzijden. Stuk over de antecedenten van *Pallieter*: *Palieter* [sic], *zijn leven en zijn huis*. Incipit: „Alvorens Palieter in en om het buitenhuis „Reinaart de Vos” zijn leutig leven begon, woonde hij in het bedrijvige kruideniersstadje (...)”.

39. *De pastoor uit Den Bloeyenden Wijngaerd*. Een van de allereerste manuscripten (stadia) van de roman in een handschrift met heel wat verbeteringen. Een aantal andere handschriften, op alle mogelijke formaten van blaadjes. Stukken uit de voorpublicatie, met veranderingen naar de roman toe. Het volledige definitieve handschrift.

40. *Peter Bruegel. Feestgroet*. Nihil.

41. *Pieter Bruegel, zoo heb ik u uit uwe werken geroken*. Een groot aantal werkdocumenten met vaak uiteenlopende versies van eenzelfde passus. Negen schriften met het volledige manuscript, waarin nog heel wat veranderingen. Een map met een aantal passussen in manuscript; verder verschillende losse bladen met stukken uit de roman. Het definitieve handschrift (306p.) in een kartonnen map. Proeven van de eerste druk, met auteurscorrecties.

42. *Pieter Brueghel. Tooneelspel*. Volledig manuscript.

43. *Pijp en toebak*. Volgende verhalen zijn in handschrift bewaard: *De lange steenen pijp*, *Rond een plaats van portier*, *Het konijn*, *In 't Kruis, café chantant*, *De dinsdagsche heilige*, *De oranjebloemenkens*, *De uil*. In typoscript met randverbeteringen: *De lange steenen pijp* en *De moedwillige verkenskop*. Van de verhalen die in de tweede gewijzigde druk werden toegevoegd is *Gustaaf uit „De Roode Kat”* in twee variante handschriften bewaard en *De stralende mantel* in handschrift „1e proef”.

44. *Schemeringen van de dood*. Nihil.
45. *Schoon Lier*. Definitief handschrift in een map met losse cahierbladen. Variante versies van enkele stukken in handschrift.
46. *Die sanfte Kehle*. Volledig manuscript van *De Zachte Keel*, typoscript met correcties (nagenoeg volledig) en typoscript (nagenoeg) zonder correcties (ongeveer volledig).
47. *Uit mijn rommelkas*. Gedeeltelijk manuscript.
48. *Verhalenkalender voor 1932*. Nihil.
49. *Vertelsels I. Het verksken als kluizenaar* en *De juweelendiefstal* in handschrift. Van de overige vertelsels uit de bundel zijn geen manuscripten bewaard in het archief.
50. *Vertelsels II*. Al de vertelsels uit de bundel zijn in handschrift of typoscript bewaard, met uitzondering van *De nood van Sinter-Klaas*. De teksten zijn opgeschreven in schriften, op losse bladen (soms de bekende blaadjes met vignet), en zijn meestal volledig. Soms ook zijn ze gedateerd en vaak gesigneerd. *Prinses Orianda en het dambert* is bewaard in handschrift en in typoscript met randverbeteringen. Van *Jef Soldaat* is er een volledig handschrift in een schrift, en een typoscript op kleine blaadjes met vignet, met verbeteringen van de auteur. Verder is er een handschrift van *De vertelsels van Kaluiken*. *De Bende van de Onzichtbare Hand*, en een handschrift plus een getypte versie met verbeteringen in inkt van het vertelsel *Jan de Kraai*, hier met de titel *Jan de Swert* resp. *De sprekende kraai* (In *De Telegraaf*, 1934, nummer van 25 december verscheen het vertelsel onder de titel *Belevenissen van Jan de Swert, de sprekende kraai*).
51. *Vertelsels III*. Manuscript van *Pitje Sprot*. De overige vertelsels niet in handschrift.
52. *De vier Heemskinderen*. Volledig manuscript in vier schriften.
53. *Het Vlaamsche volksleven volgens Pieter Brueghel*. Nihil.
54. *Het werk van Fred Bogaerts*. Nihil.
55. *De zeer schoone uren van Juffrouw Symforosa, begintjen*. Nihil.

RUBRIEK B. ARCHIVALIA I.V.M. WERK IN BOEKVORM DAT NIET ALS AFZONDERLIJK WERK VERSCHIEEN, EN BIJDRAGEN VOOR PERIODIEKEN. TEKSTEN VAN LEZINGEN, HULDEREDEN EN TOESPRAKEN

- *Alfred Delaunois*. Volledig manuscript, gedateerd Lier, nov.-dec. 1913, zoals verschenen in : *Van onzen Tijd*, XIV, 1913-1914, nr. 23 (= 14 maart), p. 357-363.
- Handschrift *Een Kerstnachtgelijkenis*, zoals verschenen in : *De Amsterdammer*, 1919, nummer van 27 december. Herwerkt voor *Driekoningentryptiek*, 1923 (Middenluik). Ook opgenomen in : *Felix Timmermans-nummer. Ons Volk Ontwaakt*, VII, 1921, nr. 25 (= 16 juni), p. 300 e.v..
- *De causerie over 'Pallieter' en 't Kindeke Jezus in Vlaanderen'*. Volledig manuscript van de bekende causerie waarmee Felix Timmermans in Nederland en Vlaanderen herhaaldelijk optrad. Verschenen in : *Felix Timmermans-nummer. Ons Volk Ontwaakt*, VII, 1921, nr. 25 (= 16 juni), p. 298-300.
- *Pallieter*. Manuscript van een causerie, d.d. Lier 17 jan. 1922.
- *Over Tooverboeken*. Manuscript van de bijdrage zoals verschenen in : *Boek en Kunst*, I, 1923, nr. 4, p. 105-108.
- *Peter Breughel te Lier*. Manuscript van de tekst zoals verschenen in : *De Kroniek*, XI, 1925, nr. 3.
- *Karel de Winter*. Volledig manuscript van het Inleidend woord van Felix Timmermans voor Karel de Winter, *Pan*. Tweede zang : Avond. Met teekeningen van Edmond van Offel. Uitg. „Regenboog”, Borgerhout z.j. [1925].
- *Reimond Kimpe*. Volledig manuscript, verschenen als *Een Vlaamse letterkundige die schilder werd te Middelburg*, in : *Opgang*, VI, 1926, p. 506-508.
- *Karel van den Oever*. Volledig manuscript van de toespraak gehouden op de Van den Oever-hulde door De Pelgrim. Abdij Averbode, 12 sept. 1926. „Zooals de voordracht is gezegd geworden te Averbode”. Verschenen in : Karel van den Oever, *Verzen*. Een keur uit twaalf dichtbundels. Met verklaring door Marnix Gijsen. Voorrede van Felix Timmermans, Averbode, Uitgave der Abdij van Averbode,

1926, De Pelgrimserie, nr. 1, p. XIII-XIX : Voorwoord. Hetzelfde Verslag van de hulde, met de toespraak van F.T. in : *De Standaard*, 1926, nr. van 13 sept. (*Te Averbode. Karel van den Oever gehuldigd*) en in : *De Maasbode* 1926, ochtendblad van 14 sept. (*Karel van den Oever gehuldigd*).

- Manuscript van *De eerste bladzijden uit het dagboek van een vordering*, zoals verschenen in : *Het Vlaamsche Kerstboek*, Brussel 1929, Kerstnummer van *Ons Volk Ontwaakt*, 1929, p. 61-63.

- *Volkskunst*. Volledig manuscript en typoscript (27p.), zoals verschenen in : *Verslagen en Mededeelingen van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1931, p. 249-267.

- *Hendrik Conscience*. Volledig manuscript van de rede van Felix Timmermans op de Hendrik Conscience-hulde (3 dec. 1933). Verschenen in : *Hendrik Conscience-hulde*. 3 December 1933, Gent 1934 (N.V. Vanderpoorten), p. 19-23 : *Rede*. Verder in : *VMKVA*, 1933, p. 831-835, en in : *De Stem*, XIV, 1934, dl. I, p. 132-136.

- *Breugel. Een veronderstelling*. Volledig manuscript. Verschenen in : *Verslagen en Mededeelingen van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1934, p. 119-136.
Tekst van de VMKVA met auteurscorrecties in margine.

- *Tony Bergmann*. Manuscript en typoscript van de Rede uitgesproken door Felix Timmermans, werkend lid der Koninklijke Vlaamsche Academie, op de Tony Bergmann-hulde te Lier, 30 juni 1935. Verschenen in : *Tony Bergmann-hulde*. Lier, 30 juni 1935 - Ledeburg/Gent, N.V. Drukkerij Erasmus, z.j. [1935], p. 5-15 : *Rede*. Verder in : *VMKVA*, 1935, p. 587-593.

- *Nest Wijnants*. Volledig manuscript van de bijdrage *Het beeldhouwwerk van Nest Wijnants*. I.s.m. Alb. Plasschaert. In : *De Groene Amsterdammer*, 1935, nummer van 29 juni.

- *Fragmenten uit „Boerenpsalm” van Felix Timmermans*. Volledig typoscript van de voordracht op zaterdag 10 juli 1937 - Hilversum.

- Manuscript en typoscript met randverbeteringen van *De Bloeiende Madonna*, zoals verschenen in : *Het Vlaamsche Kerstboek* 1938, Brussel, Kerstnummer van de illustratie *Ons Volk*, 1938, p. 5-11.

- Typoscript met randverbeteringen van *Inspiratie in het Land van Rijen*, zoals verschenen in : *Vlaanderen, o welig huis*. Zoals de

Vlaamsche schrijvers hun land zien. Onder redactie van Emmanuel de Bom, Amsterdam 1939, Wereldbibliotheek N.V., z.j. [1939], p. 157-171.

- Manuscript van *De vertelsels van Kaluiken. De Bende van de Onzichtbare Hand*. Verschenen in : *Snoeck's Grootte Almanak*, 1943, XIX, 1942, p. 163-169.

- *Kunstenaarsgilde*. Volledig manuscript van de lezing gehouden op de bestuurvergadering van de Kunstenaarsgilde op 26 maart 1943 in het lokaal van het Museum Wuyts-Van Campen te Lier, waarmee F.T. ontslag nam als Gildemeester van de Vlaamsche Kunstenaarsgilde (tak Lier). Hij trad uit het bestuur en bleef gewoon lid. Tegelijk nam hij ontslag uit de stedelijke Kultuurdienst.

- *Causerie „Hoe Pallieter ontstaan is”*. Manuscript in een zwart linnen schrift met flap. In hetzelfde schrift : verhaal *De Beeweg*.

- *Pallieter*. Volledig manuscript *Wie mein Buch „Pallieter” entstand*. (Aus dem Flämischen übertragen von Adolf von Hatzfeld).

- Een handgeschreven lijst van gehouden voordrachten (niet exhaustief).

RUBRIEK C. ONUITGEGEVEN ITEMS

- Een reeks korte aantekeningen in manuscript bij geplande 'Vertellingen', „Zilveren Verpoozingen” : *Het Belofte Land, Het Graf der Olifanten, De Kardinaal, Het Kasteel van Heeswijck, Baron de Pisa, Caroline uit 't Hotel, Josepha, De Zeemeermin, De Zeven Broeders, Het reizende boek, De gelukbrengende Bot*.

- Notities in handschrift voor gepland werk : *Valentine, Caroline, Vertellingen, Lange Wapper*. Ook een lijst van uit te werken verhalen (28 items).

- Verschillende versies (in handschrift) van een verhaal *In de Lier*.

- Inventaris in handschrift van te behandelen onderwerpen in een bruine map, waarop : *Wedervarens*. Volgende items : *Bezoek bij Hugo Verriest ; Het feest van Vlaamsche Arbeid ; Lezing voor de krankzinnigen ; Het Konijn ; Bezoek bij Couperus ; De stijve Noord-*

nederlanders van Groningen; *Brieven van Onderwegen*; *De Passie van Ons Heer*; *De bedelaar in de Kerk*; *De verwachting van Frederik van Eeden*; *Bezoek bij Willem Kloos*; *Hoe ik Breughel ontdekte*; *Interview (Duitsche reis)*; *Interview (Fascisme)*; *Begijnhofreis (Flor van Reeth) en kennismaking*; *Kennismaking met Veremans. Pelgrimstocht Scherpenheuvel. Souper*; *Hoe Anna-Marie ontstond*; *Mon De la Haye*; *R. Kimpe. Oscar De Gruyter, reis naar Walcheren*; *Hoe ik een kus van Annie van Ees verkreeg*; *Eduard Veterman*; *De Begijnhofsprookjes, Antoon Thiry*; *Een van mijn voordrachten (Het ontstaan)*; *De andere voordracht (Italië)*; *De Kerstmisroos*; *Mijn eerste boek (Door de dagen)*; *Mijn eerste bibliotheekboek (Kruisduit)*; *De Somers. Herman Teirlinck*; *Nonkel Rik*; *Handel. Kant. Blousen. Einde.* Achteraan het schrift een kort stuk over Holland.

- Oranje-zwart geaderd schrift met linnen rug. Op de titelpagina: *Proza stukken. Herrinneringen* [sic]. *Schetsen, novellen en gedachten.* UIT HET VERLEDEN. Daarin in handschrift volgende verhalen: *Eene Zoete Herinnering* (Gemaak [sic] op 9 mei. Gedateerd Lier 9 mei 1902; gesigneerd Felix Timmermans); *Uit het verleden* (21 mei 1902); *Bij Kalui* (23 mei 1902); *Een Zonopgang* (29 mei 1902); *Een Held* (3 juni 1902); *Eene Begräfenis* (22 juli 1902); *In het Godshuis* [z.j.]; *Het Godshuis* (25 mei 1902) en *Naïeve Kinderkens* [z.j.].

- Map met *Vertellingen voor Gommaer*. Met inventaris van geplande verhaaltjes Op vaders knie (19 items).

- Een aantal verhalen in manuscript: *De Wijn*; *Het Roelandslied* (onaf- 11 delen); *Liersche Typen*; *Het Karthuizers*; *De Kardinaal*; *De Toren*; *Een Engel van een man*; *De Beeweg*; *Gulliver*; *De Bekoring van Sint Antonis* [sic] *met zijn varken of den waren spiegel der ziel*; *In de Lier*; *O.L.Vrouwenkerstmis*; *Tarantella* (Aan Fried Boogaerts, toonkunstenaar - onvolledig); *Twee Parabelen: Belofte Land*; *De Wolf en het Schaap*; *De Zeven Zusters*; *Plus est en Vous*; *De Pijp*; *De Roeping der Dieren*; *Serafijntje* (1912 nov. - mei 1922 - Lier Felix Timmermans).

- In een farde met zwarte lintjes een bruine papieren map waarop: „TE DOEN! ft”. Daarin een aantal verhalen in manuscript: *De Slag der Gulden Sporen*, *De oude muur*, *Het Gulden Boek* [onaf], *Boterham. Een potten met zelf*. Verder een aantal ideeën voor een *Vertelsel* [Incipit: Zeven Kaboutermannekens wonen in 't Bosch (...)]. Een blaadje met een korte persoonlijke levensschets. Ruwe schets van

Het Sterrensnoer (Kerstmissprookje). Manuscript van *Den Bellekes* en van een aantal kindervertellingen : *Den Beer*, *De Ring*, *De Dominee van St. Anna*, *Het Coiffure der Vrouw* en *De Belijdenis*.

- In manuscript een lijst van *Vertelsels* en wat er nog mee moet gebeuren (op losse bladen). Bij een aantal titels van vertelsels staat de vermelding „af”, bij weer andere „alleen schema” of „Uit de Haagsche Post/het Winterboek bewerken”. Bij een groot aantal de aanduiding „Zie portefeuille” of „Zie dagboek + portefeuille” of nog „Zie dagboek + portefeuille zie ook apart kladje”.

- Een groen-goud geblokt schrift met lijntjes waarin in handschrift de eerste gedichten van Timmermans, gevoelig, impressionistisch, romantisch. Motto vooraan (in drukletters) : „Waar het hart van vol is Loopt de mond van over”. Op het titelblad in stuntelige blokletters van inkt : BOTTENDE LOVERKENS door Felix Timmermans. Mei-Juni Lier [datum doorgehaald]. Daaronder de vermelding : „Verbetering der 1e”. De gedichten vertonen inderdaad sporen van herwerking ; soms zijn ze helemaal doorstreept, een enkele maal ook is een aantal strofen toegevoegd. De gedichten zijn genummerd van 1 tot en met 40. Een aantal draagt geen nummer. Enkele typevoorbeelden : 1. *Voorzang. Aan een meisje*. 2. *Impressie*. 5. *Zomernacht*. 7. *Serenadeken*. 8. *'t Wordt Winter*. 21. *Zomeravond*. 23. *De mey is de maand der heilghe Maeghd*. 37. *Mijn laatste lied*. 38. *'t Minnelied*. 39. *Koninginne*. 40. *Nazang*.

- Bruin schrift met handschrift van *Miskend. Tooneelspel in één bedrijf* (oorspronkelijk) door Felix Timmermans te Lier.

- Groen schrift met handschrift van *De Zending. Treurspel in één bedrijf* [1909-1910]. Achteraan enkele gedichten.

- Groen linnen schriftje waarop in zwarte inkt : *OPGESTOKEN. ROMAN*. Lier 1903. „Opgedragen aan mijnen boezemvriend Willem De Winter (19 december)”. Achteraan nog een kort verhaal en enkele gedichten.

- Manuscript van de Inhoudsopgave van een geplande roman, *Valentine. Symfonie*. Met de delen Allegro — Andante en Adagio. Aanvang van de roman.

- Volledig handschrift van *Het Leven der 5 kinderen Begga's Symforosa-Agapieta-Lyzbeth-Godelive en Bertien*, door Frans Thiry

en Felix Timmermans. Uitgegeven door de Nederlandsche Bibliotheek.

- Grijslinnen schrift met *De woorden van Jesus*. Hierin in handschrift een aantal passages uit het Nieuwe Testament die Timmermans moeten aangegrepen hebben (o.m. de Zaligsprekingen).

- Transcriptie door F.T. van het boek *De discipline des duyvels of de dry dobbelschen Duyvel-Geesel*. Zeer dienstig voor menschen die gevaar des levens zijn [sic] en daarop goed betrouwen hebben. Vermeerderd met zeer krachtige gebeden en verscheyden hulpmiddelen om te wederstaan aen alle gevaren en Tooveryen voor dezen noyt in druk gegeven. Gent, Drukkery van VAN PAEMEL, Lange Violettenstraat, z.j..

- Schrift met brieven van Timmermans aan zijn vrouw Marieke tijdens zijn verblijf in Zwitserland (Bazel). Eerste brief in verschillende versies, zelfs in typoscript. Op de buitenzijde van het schrift: *Onderwegen*.

- *Anna-Marie. Zangspel in 4 Bedrijven*. (Operabewerking van de roman). Vgl. Rubriek A. 32.